

WYDZIAŁ
ARCHITEKTURY

prof. dr hab. inż. arch. Jakub Szczepański, Politechnika Gdańska, Wydział Architektury
Katedra Historii, Teorii Architektury i Konserwacji Zabytków
ul. Narutowicza 11/12, 80-233 Gdańsk, tel. +48 58 347 23 15
jakub.szczepanski@pg.edu.pl, <https://mostwiedzy.pl/jakub.szczepanski>

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Kształtowanie obiektów infrastruktury technicznej na obszarach nadbrzeżnych w Polsce

autorka: mgr inż. arch. Adriana Szubryt

promotor: dr hab. inż. arch. Robert Barełkowski, prof. ZUT

promotor pomocniczy: dr hab. inż. arch. Klara Czyńska, prof. ZUT

dyscyplina naukowa: architektura i urbanistyka

1. Podstawa opracowania recenzji

Podstawą opracowania recenzji były następujące dokumenty:

- zlecenie nr N/AN/14/2023 podpisane przez prof. dr. hab. inż. Jacka Przepiórskiego, Prorektora ds. Nauki Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie, z dnia 14 marca 2023 r.
- ustawa z dnia 3 lipca 2018 r. *prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*;
- ustawa z dnia 14 marca 2003 r. *o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z późniejszymi zmianami*;
- rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018 r. *w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora*;
- egzemplarz rozprawy doktorskiej mgr inż. arch. Adriany Jolanty Szubryt *Kształtowanie obiektów infrastruktury technicznej na obszarach nadbrzeżnych w Polsce. Użyteczność i piękno a semantyka latarni morskich*.

2. Charakterystyka formalna i zawartość pracy

Praca liczy 346 numerowanych stron. Bibliografia zawiera 136 pozycji, w języku polskim, angielskim i niemieckim. Tom zawiera 78 rycin, z których duża część to rysunki Autorki, 90 fotografii, w większości autorstwa Autorki oraz 30 tabel.

Rozprawa składa się z 9 rozdziałów podzielonych na podrozdziały. Trzy pierwsze rozdziały mają charakter wstępny. Pierwszy rozdział jest wprowadzeniem, w którym zaakcentowano wyjątkowość przedmiotu badań. Rozdział drugi przedstawia ogólne tło, cele i zakres przeprowadzonych badań, tezę i zastosowane metody badawcze. Rozdział trzeci przedstawia stan dotychczasowych badań nad architekturą latarni morskich. Trzy kolejne rozdziały zawierają rozważania na temat percepcji latarni morskich na tle innych obiektów infrastruktury technicznej, formy architektonicznej latarni i ich znaczenia jako obiektów dziedzictwa. Rozdział siódmy, stanowiący około połowy objętości pracy to katalog zawierający informacje na temat poszczególnych latarni. W rozdziale ósmym Autorka przedstawia relacje badanymi obiektami a teoriami architektonicznymi. Po tym rozdziale następuje podsumowanie, bibliografia, spisy, indeksy i streszczenia.

Budowa rozprawy nie budzi zastrzeżeń, całość jest logicznie skonstruowana i prowadzi do osiągnięcia celów wyznaczonych w rozdziale drugim.

3. Temat, cel i tezy pracy oraz metody badawcze

Przedmiotem rozprawy są latarnie morskie polskiego побереża Bałtyku. W tytule pracy ten zakres nie został doprecyzowany. Tytuł ten zapowiada o wiele szerszy zbiór obiektów nadmorskiej infrastruktury technicznej. Już na początku pracy (rozdział 1. Wprowadzenie..., s. 7.) Kandydatka wymienia przykłady takiej infrastruktury, w tym *mosty, zapory, budynki portowe, magazynowe, kapitanat portu... itd.* Słusznie zwraca uwagę na trudność w opracowaniu przez jednego autora problematyki tak licznych i różnorodnych zagadnień. Autorka zajmuje się wyłącznie latarniami, argumentując ten wybór wyjątkową rolą tych obiektów w krajobrazie. Wybór taki nie budzi wątpliwości, mógł jednak zostać podkreślony w tytule pracy, na przykład przez wprowadzenie dookreślającego podtytułu.

Autorka poddała analizie 21 obiektów, w tym wszystkie latarnie morskie działające na polskim wybrzeżu oraz latarnie w Sopocie i na Westerplatte, klasyfikowane jako znaki nawigacyjne. Do tej listy dołączona została także latarnia w twierdzy Wisłoujście, mimo tego, że od XVIII wieku nie pełni ona żadnej roli nawigacyjnej. Takie poszerzenie zasobu badanych obiektów o latarnie niefunkcjonujące jest słusznym wyborem ze względu na architektoniczne i historyczne znaczenie trzech wspomnianych wyżej budowli. 21 latarni opisano według jednolitego schematu. Autorka przedstawia także dwie latarnie nieistniejące, w Jastarni-Borze na Mierzei Helskiej i na Oksywiu oraz latarnie na Antarktydzie oraz na wyspie Spitsbergen. Te cztery ostatnie latarnie zostały krótko opisane bez stosowania wspomnianego jednolitego schematu, co także można uznać za słuszne.

W podrozdziale 2.3.4. Autorka stwierdza, że przyjęła ramy czasowe 1482-1984, czyli daty budowy najstarszej i najmłodszej zachowanej latarni. Wykracza jednak poza ten drugi termin, analizując stan poszczególnych latarni do współczesności.

Celem ogólnym pracy opisanym w podrozdziale 2.1 jest *ustalenie specyfiki architektury latarni morskiej*. Cele szczegółowe Autorka przedstawiła jako:

- *określenie zależności i wpływu technologii jako determinanty projektowej, z uwzględnieniem technologii wytwarzania światła oraz jego propagacji, w odniesieniu do formy architektonicznej, a przy tym wyjaśnienie zagadnienia użyteczności i jej ograniczeń wynikających z pełnionej funkcji,*
- *określenie systematyki zasobu latarni morskich poprzez wprowadzenie autorskiej kategoryzacji, nazywanej w pracy kategoryzacją LM12, w oparciu o wskazane komponenty wynikające przeprowadzonego badania,*
- *odwołanie do zasadniczych wartości omawianych przez teorię architektury: wyjaśnienie pojęć piękna i użyteczności w autorskim ujęciu przyjętym do prowadzonych badań oraz wyjaśnienie i rozróżnienie pojęć WIDOCZNOŚĆ i WIDZIALNOŚĆ w odniesieniu do architektonicznej formy latarni morskich stanowiącej przyczynek do dyskusji o znaczeniu znaku w przestrzeni.*

Cele te nie budzą zastrzeżeń, zostały jasno określone.

W podrozdziale 2.4 Autorka przedstawiła jedną tezę:

Pomimo różnorodności form architektonicznych składających się na zasób latarni morskich każdy z obiektów odzwierciedla relację swobodnie kształtowanej formy nośnika znaczeniowego, który w wyniku redukcji ujawnia jedną dla zasobu, wspólną istotę (architektoniczną) latarni morskiej, egzemplifikowaną przez relacje między formą, funkcją i konstrukcją.

Teza wydaje się stwierdzeniem dość oczywistym, a analiza zawartości i budowy pracy wskazuje na to, że główną osią konstrukcji dysertacji było osiągnięcie wspomnianych wyżej celów, a nie udowodnienie tej bardzo ogólnie sformułowanej tezy.

Metody badawcze przedstawione w podrozdziale 2.6. Autorka podzieliła na bezpośrednie i pośrednie. Jako metody bezpośrednie traktuje ona badania materii obiektów, w tym wykonanie *dokumentacji fotograficznej, rysunków, szkiców, pomiarów*. Metodami pośrednimi zastosowanymi w pracy były: *badania źródłowe, studia przypadku, metody jakościowe i ilościowe, a w dalszej kolejności następnie korelacyjne oraz symulacyjne*. Przyjęte metody badawcze, szczególnie te określone jako *bezpośrednie* są charakterystyczne dla dyscypliny naukowej architektura i urbanistyka. W tabeli 2. zatytułowanej *Przyjęty zakres badań w odniesieniu do dziedzin i dyscyplin naukowych* pojawiają się także dyscypliny takie jak filozofia, ochrona dziedzictwa i konserwacja zabytków, psychologia, nauki fizyczne oraz nauka i ziemi i środowisku. W pracy wykorzystywane są osiągnięcia tych dziedzin, jednak nie są stosowane ich metody. Rozprawa pozostaje zatem w całości w obrębie dyscypliny architektura i urbanistyka.

4. Ocena wartości naukowej pracy

Pracę uważam za bardzo ciekawą i cenną, przede wszystkim ze względu na podjęcie niedocenianego tematu obiektów infrastruktury technicznej z perspektywy dyscypliny

architektura i urbanistyka. Rozdziały 1-3 są wstępem do pracy, wyniki badań Autorki są zaprezentowane w następnych częściach dysertacji.

Rozdział czwarty został zatytułowany *Percepcja problematyki architektury technicznej i technologicznej a latarnie morskie*. Treść tej części pracy dotyczy jednak raczej percepcji obiektów architektury technicznej, a nie percepcji problematyki. W rozdziale przedstawione zostało zagadnienie *widzialności* i *widoczności*, jedno z kluczowych z punktu widzenia trzeciego celu pracy:

odwołania do zasadniczych wartości omawianych przez teorię architektury: wyjaśnienie pojęć piękna i użyteczności w autorskim ujęciu przyjętym do prowadzonych badań oraz wyjaśnienie i rozróżnienie pojęć widoczność i widzialność w odniesieniu do architektonicznej formy latarni morskich stanowiącej przyczynek do dyskusji o znaczeniu znaku w przestrzeni.

Rozdział piąty dotyczy formy architektonicznej latarni morskiej. Autorka przedstawia zagadnienie formy tych obiektów raz jako rezultat funkcji pełnionej przez latarnie i po raz drugi w kontekście przekazywanych znaczeń. To zagadnienie można odnieść do celu przedstawionego jako pierwszy, czyli:

określenie zależności i wpływu technologii jako determinanty projektowej, z uwzględnieniem technologii wytwarzania światła oraz jego propagacji, w odniesieniu do formy architektonicznej, a przy tym wyjaśnienie zagadnienia użyteczności i jej ograniczeń wynikających z pełnionej funkcji,

oraz jeszcze raz do celu trzeciego.

Rozdział szósty to *Latarnia morska – element dziedzictwa architektonicznego*. Jest w nim zawarta autorska waloryzacja poszczególnych latarni morskich z zastosowaniem metod Michała Witwickiego i Roberta Barełkowskiego, skonfrontowana z zapisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Rozdział siódmy, to obszerny katalog wszystkich latarni morskich będących przedmiotem opracowania (podrozdziały 7.1-7.21) oraz zestawienia i klasyfikacja przedstawionego zasobu (podrozdział 7.22) oraz próba syntezy (podrozdział 7.23).

Latarnie opisano według jednolitego schematu zawierającego takie części jak:

- lokalizacja;
- architektura;
- mikrourbanistyka;
- technologia;
- tabelaryczne zestawianie danych i elementów wraz ze schematami planów, przekrojów, elewacji i detali, rysunki są ujednolicone graficznie, czytelne i bardzo starannie wykonane;
- rysunki i fotografie archiwalne;
- fotografie współczesne.

Zastosowanie powyższego schematu pozwoliło na zgromadzenie obszernego materiału w uporządkowany sposób, pozwalający na przeprowadzenie analiz porównawczych poszczególnych obiektów. Można mieć niewielkie zastrzeżenia co do budowy tego schematu. Na przykład pominięcie modułu, który mógłby zostać zatytułowany „historia latarni” powoduje, że informacje historyczne, na przykład o latarniach obsługujących urządzenia pojawiają się w różnych miejscach, w częściach „architektura” lub „technologia”. Dyskusyjne jest także potraktowanie otoczenia latarni Rozewie I i Rozewie II jako odrębnych zespołów opisanych w odrębnych modułach „mikrourbanistyka”. Latarnie te wraz z zespołem budynków stanowią jeden kompleks, co zauważono m. in. w ich wspólnym wisie do rejestru zabytków. Można zastanowić się nad celowością zamieszczenia obszernych cytatów dotyczących technologii działania latarni przy bardzo lakonicznym opisanu „mikrourbanistyki”

Powyższe uwagi mają charakter polemicznych i nie kwestionują zasadniczej naukowej wartości, jaką niewątpliwie posiada katalog zawarty w rozdziale 7. Pewnym brakiem jest natomiast niewystarczające powoływanie się na źródła przy opisach poszczególnych obiektów.

Drugą część rozdziału siódmego (podrozdział 7.22) stanowią zestawienia latarni z zaproponowaną klasyfikacją uwzględniającą funkcje i formy obiektów. Klasyfikacja ta jest wartościową częścią pracy. WS pełni realizuje drugi cel wskazany przez Autorkę, czyli:

określenie systematyki zasobu latarni morskich poprzez wprowadzenie autorskiej kategoryzacji, nazywanej w pracy kategoryzacją LM12, w oparciu o wskazane komponenty wynikające przeprowadzonego badania.

W ostatniej części rozdziału siódmego, zatytułowanej *Od badań zasobu do teorii architektury* pada zaskakujące stwierdzenie, że nie da się ustalić stylu architektonicznego badanego zasobu. Jest rzeczą oczywistą, że nie może istnieć wspólny stylowy mianownik dla obiektów architektonicznych, które powstawały od XV do XX wieku, nawet jeśli pełniły one tę samą funkcję.

Rozdział ósmy, zatytułowany *latarnie morskie jako lectio in architectura* stanowi podsumowanie zgromadzonej wiedzy w różnych ujęciach. Autorka bierze pod uwagę takie fakty i czynniki jak: środowisko, cywilizacja, upływ czasu, ludzka psychika czy też znaczenie. Odnosi latarnie morskie do każdej z tych perspektyw. Przyjęta metoda wieloaspektowej analizy pozwala na pogłębione przedstawienie opisywanych obiektów.

5. Uwagi szczegółowe

W pracy zdarzają się drobne, choć stosunkowo liczne, błędy redakcyjne nie umniejszające jej wartości merytorycznej.

- Autorka używa sformułowań latarnia i latarnia morska jako synonimów (przypis 11 na stronie 16). Skrót LM oznaczający latarnie morskie jest niepotrzebny i niekonsekwentnie stosowany.
- Autorka zgromadziła i zaprezentowała znaczną liczbę ilustracyjnych materiałów archiwalnych. Są one niestety opisane tylko w skrajnie uproszczony sposób, jako

Archiwalna dokumentacja latarni morskiej (i tu następuje nazwa latarni). W spisie ilustracji także nie ma opisu tych materiałów, podano tylko źródło, najczęściej w postaci adresu strony internetowej. Wartość pracy znacznie by wzrosła, gdyby opisy archiwaliów były pełniejsze.

- Na stronie 65 w opisie latarni Wisłoujście pojawia się stwierdzenie, że obiekt ten leży na wyspie. Terenu otoczonego fosą nie należy traktować jako wyspy. Dodatkowo w opisie ograniczono się do Latarni, Wieńca i Fortu Carré z pominięciem pięciobastionowego Szańca Wschodniego stanowiącego zewnętrzny pierścień fortyfikacji twierdzy (która historycznie w całości nosiła nazwę Latarni).
- Nazwa miejscowości Jarosławiec w wielu miejscach pojawia się z błędem – literówką. Podobne literowe błędy pojawiają się w wielu miejscach pracy.

6. Wniosek końcowy

Dysertacja doktorska mgr inż. arch. Adriany Jolanty Szubryt wnosi nowe wartości w stan wiedzy o architekturze latarni morskich na polskim wybrzeżu Morza Bałtyckiego. Autorka wykazała ogólną wiedzę teoretyczną w dyscyplinie naukowej architektura i urbanistyka oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Przedłożona do recenzji dysertacja jest oryginalnym rozwiązaniem problemu naukowego i spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim określone w Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dn. 14 marca 2003 r. z późniejszymi zmianami oraz w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 30 października 2015 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora.

Wnioskuje do Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego o przyjęcie rozprawy doktorskiej mgr inż. arch. Adriany Jolanty Szubryt i dopuszczenie jej do publicznej obrony.

Gdańsk, 4 V 2023 r.